

Joanna Siekiera

(Szkoła Główna Handlowa w Warszawie)

# PRAWNOUSTROJOWA POZYCJA MNIEJSZOŚCI MAORYSKIEJ W NOWEJ ZELANDII

---

## ABSTRACT

### LEGAL AND POLITICAL POSITION OF THE MAORI MINORITY IN NEW ZEALAND

The legal position of the Maori minority in New Zealand has been shaped through customary law along with Maori beliefs. Both of these sources have a significant role in the New Zealand legal system. Moreover, none of the legislative acts or actions made by government in Wellington cannot be contrary to the order of *tikanga Māori*. Without a doubt, the Maori civilization is an integral part of the New Zealand culture, including the legal culture of the bilingual country of *Aotearoa*. Government and the Maori representatives seek compromise through finding common ground in the draft and interpretation of legal norms. The New Zealand officials and politicians, in consultation with the Maori chiefs establish acts focusing on convergent values of both nations. Thus, the legal position of the Maori minority is established in both written and customary law. This proves the high legal culture of New Zealand, mostly conflict-free finding solutions to social problems, as well as showing respect on every opportunity for the autochthon and their rich heritage.

**KEYWORDS:** New Zealand, Maori, Maori law, Maori customs, customary law, indigenous people, minority, legal position of minority.

---

Prawnoustrojowa pozycja mniejszości maoryskiej w Nowej Zelandii jest znacząca. W przeciwieństwie do innych państw byłego Imperium Brytyjskiego, ludność autochtoniczna Wysp Północnej i Południowej, zamieszkująca od ok. XIII w. tereny obecnej Nowej Zelandii, uzyskała

wiele niebagatelnych przywilejów prawnych. „Orient”, rozumiany tutaj bardzo szeroko, obejmujący kraje wschodu aż po najdalej na wschód (względem Europy) wysuniętą Nową Zelandię, analizując kulturę tych państw. „Orient w prawie i polityce”, będący tematem przewodnim niniejszej publikacji należy upatrywać w zmianach w kulturze prawnej czy uprawianej polityce właśnie pod wpływem elementów charakterystycznych dla danej cywilizacji. Nie inaczej, a wręcz poddając za modelowy przykład, jest z rdzennym elementem kultury Maorysów na prawne i polityczne aspekty życia w Nowej Zelandii. Język maoryski został ustawowo uznany za drugi oficjalny język państwa<sup>1</sup>, rybołówstwo, będące najbardziej dochodowym źródłem utrzymania omawianej mniejszości, zostało ściśle uregulowane przychylnymi Maorysom aktami prawnymi, a dzięki dotowanym z budżetu państwa programom społecznym i badaniom naukowym ludność ta zaczęła być traktowana z należną jej estymą. Podejście europejskiej części społeczeństwa Nowej Zelandii także się zmieniło, głównie poprzez nagłośnienie szkód historycznych zadanych autochtonom przez brytyjskich kolonizatorów, kampanie edukacyjne, poszerzenie programu nauczania, jak również większe zainteresowanie dziejami własnego kraju przez samych Nowozelandczyków<sup>2</sup>.

Nie zawsze jednak tak było. Budowanie tak wysokiej pozycji w postkolonialnym społeczeństwie relatywnie nowego państwa, jakim jest Nowa Zelandia, musiało mieć swoje oparcie w prawie stanowionym. Już na wstępie należy podkreślić wagę orzeczeń, jak i samą powagę instytucji Trybunału Waitangi. Jego ustanowienie umożliwiło dochodzenie historycznych roszczeń Maorysów przeciwko potomkom kolonizatorów,

- 1 *De iure* system nowozelandzki wyróżnia aż 3 oficjalne języki państwowe, którymi oprócz etnicznych języków angielskiego oraz maoryskiego jest nowozelandzki język migowy (NZSL), na mocy ustawy New Zealand Sign Language Act 2006 z 10 kwietnia 2006 r. (Public Act 2006 No 18).
- 2 Należy zaznaczyć, iż choć Nowa Zelandia to państwo *de facto* dwujęzyczne, to bynajmniej nie posiada jedynie dwóch grup etnicznych składających się na jej naród. Ludność pochodzenia europejskiego to 71,2% populacji, Maorysi – 14,1%, Azjaci – 11,3%, ludność pacyficzna – 7,6%, ludność z Bliskiego Wschodu, Ameryki Łacińskiej oraz Afryki – 1,1%. Dane za: Spis ludności z 2013 r. przeprowadzony przez Główny Urząd Statystyczny Nowej Zelandii: [http://nzdotstat.stats.govt.nz/wbos/Index.aspx?DataSetCode=TABLECODE8021&\\_ga=2.221952400.963390383.1521910532-550375150.1521910532#](http://nzdotstat.stats.govt.nz/wbos/Index.aspx?DataSetCode=TABLECODE8021&_ga=2.221952400.963390383.1521910532-550375150.1521910532#) oraz na bieżąco aktualizowanej stronie amerykańskiej agencji CIA: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nz.html> [dostęp: 24.03.2018].

ale także pociągnęło za sobą precedensowe wyroki pozostałych sądów, które związane są ustawowo w swym orzecznictwie maoryskim prawem zwyczajowym. Widoczna poprawa w postrzeganiu mniejszości maoryskiej dostrzegalna jest jednak nie w ustanawianych aktach parlamentu w Wellington, przedwyborczych obietnicach polityków dedykującym swoje kampanie także ludności autochtonicznej, ale przede wszystkim w postrzeganiu maoryskiej wspólnoty przez zwykłych obywateli, w ich zakładach pracy czy szkołach<sup>3</sup>.

Dorobek cywilizacyjny, w tym także prawny, a z czasem i polityczny, mniejszości maoryskiej stanowi nieodłączny element kultury nowozelandzkiej. Wraz z charakterystycznym dla siebie zbiorem wierzeń oraz tradycyjnych norm w nieskodyfikowanej formie, Maorysi wpisali się w rozwój społeczeństwa wielokulturowego, opartego na równości wszystkich mieszkańców i poszanowaniu prawa (bez względu na jego formę pisaną lub nie). Pomimo europeizacji ludności autochtonicznej podczas ery kolonialnej, a następnie globalizacji w czasach współczesnych, rdzenny język wraz ze zwyczajami wciąż praktykowany jest przez Maorysów. Co istotne, zasadniczo w każdej dziedzinie życia publicznego czy prywatnego dopatrzeć się można zasad wywodzących się z dorobku omawianej ludności. Początkowo, stosunkowo mały odsetek społeczeństwa władał językiem maoryskim, nawet wśród samych Maorysów. Postulowanie regulacji prawnoustrojowej pozycji tej mniejszości nie było także brane pod uwagę. Jednakże w następstwie kolejnych znaczących zmian w społeczeństwie nowozelandzkim, ewolucji jego statusu prawnomiędzynarodowego oraz działaniu grup lobbujących na rzecz polepszenia warunków życia Maorysów, doszło do powolnych acz efektywnych zmian w systemie społecznym, a potem i porządku prawnym.

Obecnie bowiem ludność maoryska posiada znaczącą rolę w kształtowaniu procesów społecznych. Dzięki legislacyjnie ugruntowanej pozycji w państwie, ich zwyczaje mają także odzwierciedlenie w prawie stanowionym, wpływając bezpośrednio na postanowienia sądów czy decyzje organów administracyjnych. Co należy podkreślić, nowozelandzkie

3 Autorka była stypendystką Wydziału Prawa Uniwersytetu Wiktorii w Wellington w Nowej Zelandii podczas swoich studiów doktoranckich w latach 2015–2016. Oprócz pracy naukowej skoncentrowanej na stosunkach prawnych i politycznych na Pacyfiku, życie w Nowej Zelandii dało jej wiele okazji do obserwacji i analizy sfery publicznej poprzez przeprowadzanie wywiadów z politykami, wykładowcami, aktywistami, a także pracownikami wymiaru sprawiedliwości.

prawo pozytywne nie może być niezgodne z zasadami autochtonów<sup>4</sup>. Taki porządek jest powszechnie przyjęty i zaakceptowany przez władze w Wellington oraz samych Kiwusów<sup>5</sup>.

Pomimo braku wyraźnego sposobu rozstrzygania możliwych kolizji norm ani nieusankcjonowanej prawnie zasadzie pierwszeństwa norm maoryskich, w doktrynie prawa nowozelandzkiego nie mówi się jednak o występującej w tym przypadku luce prawnej. Świadczy to zatem o bardzo wysokiej kulturze prawnej Nowozelandczyków, bezwarunkowej wiary w zasadność prawa, a także niewymagania od systemu prawnego regulowania każdej dyscypliny życia. Należy przyjąć taką sytuację faktyczną za pozytyw, który w przypadku Nowej Zelandii sprawdza się bez zarzutu. Pozycja prawnoustrojowa Maorysów, choć stanowią oni procentową mniejszość narodu, jest ugruntowana nie tylko w prawie (skodyfikowanym), ale i zwyczaju (przekazywanym ustnie). Warto podkreślić, iż Maorysi przystosowali się do kolejnego ustroju politycznego, po kolonii i dominium brytyjskim, nie pozostając jednak wykluczonymi członkami wspólnoty<sup>6</sup>.

Aby móc zrozumieć pozycję Maorysów w obecnym systemie prawnym oraz względem nowozelandzkiej opinii publicznej należy przyrzeć się porządkowi prawnemu tego państwa. Konieczne jest zatem choćby

- 
- 4 Wątek ten zostanie rozwinięty w dalszej części artykułu.
  - 5 Nielot Kiwi (*Apteryx mantelli*) to jeden z narodowych symboli Nowej Zelandii, oprócz srebrnej paproci na czarnym tle (postulowana zmiana flagi z tej, w której obecnie znajduje się kolonialny symbol zależności – brytyjski Union Jack) czy owocu kiwi (znanego wcześniej jako chiński agrest, a hodowanego i spopularyzowanego właśnie w Nowej Zelandii). Nowozelandczycy dumni są z narodowego ptaka do tego stopnia, iż w języku potocznym przyjęło się takie przezwisko na nich samych (ang. *Kiwis*). Jednym z oficjalnych przykładów użycia tego symbolu względem narodu jest logo Królewskich Nowozelandzkich Sił Powietrznych (Royal New Zealand Air Force), będące niczym innym jak czerwonym ptakiem kiwi na granatowym okręgu.
  - 6 Nie można tego samego powiedzieć o ludności autochtonicznej innych brytyjskich państw postkolonialnych, tj. Australii, Kanady czy Stanów Zjednoczonych Ameryki. Podczas badań naukowych w Toronto w 2013 i 2017 r., autorka obserwowała zachowanie Indian kanadyjskich (oficjalnie zwanych Pierwotnymi Narodami, ang. First Nations). W następstwie celowego obchodzenia prawa przez lokalne władze na przestrzeni lat, osadzania kolejnych pokoleń w szkołach w rezerwach, gdzie upokarzano młodzież i wychowywaną ją deprecjonując indiańskie dziedzictwo, a wreszcie nieumiejętności asymilacji przedstawicieli plemion autochtoni dołączyli do lumpenproletariatu.

skrótowe przywołanie historii oraz czynników polityczno-prawnych wpływających na kształtowanie się tego narodu<sup>7</sup>. Nowozelandzki porządek prawny jest wypadkową różnych kultur prawnych, pochodzących od kilku cywilizacji, których głównymi filarami są: kultura europejska, głównie anglosaska skupiona wokół systemu *common law*, oraz polinezyjska oparta na licznych wierzeniach stanowiących jednakowo katalog norm prawnych. Na styku dorobku kolonialnego Monarchii Brytyjskiej oraz nowopowstałego narodu nowozelandzkiego budującego odrębne dziedzictwo stworzono system polityczny, który sięga także do tradycji ludności autochtonicznej. Prawo zwyczajowe oraz wierzenia tubylczej populacji Wyspy Południowej i Północnej mają odzwierciedlenie w normach stanowiących na przełomie XX i XXI w. Przekładają się one także na precedensowe orzeczenia sądów czy stanowiska przedstawicieli wellingtonskiego parlamentu.

*Aotearoa*<sup>8</sup>, nazwana tak przez polinezyjskie plemiona prawie tysiąc lat temu, została zamieszкана przez Maorysów przypuszczalnie w XIII w. n. e. Stała się kolonią Imperium Brytyjskiego w 1840 r., nie będąc wszak nigdy kolonią karną w przeciwieństwie do sąsiedniej Australii. Plemiona autochtonów toczyły między sobą krwawe wojny o ziemię<sup>9</sup>. Już w tym miejscu należy podkreślić, iż ład stanowi dla Maorysów najwyższą wartość, co przekłada się na wyznawane przez nich zasady życia prywatnego i publicznego, a także stosunek do poszczególnych norm prawa pozytywnego („narzuconego” im przez Europejczyków, a następnie Nowozelandczyków).

7 Nowej Zelandii uzyskała suwerenność w roku 1947. Za początek państwowości przyjmuje się moment wprowadzenia do wewnętrznego porządku prawnego postanowień Statutu Westminsterkiego z 1931 r. (*Statute of Westminster*). Ów zespół przepisów został ratyfikowany dopiero 16 lat później, co bez wątpienia wiązało się z oporem części społeczeństwa Nowej Zelandii przed zmianą *status quo*, tj. na ostateczne zerwanie więzi formalnych z rządem w Londynie i finalnym odżegnanie się od epoki kolonialnej. Statut gwarantował niezależność dominiów (Nowa Zelandia przyjęła ten status prawnomiędzynarodowy w 1907 r.) oraz zrównanie ich praw z metropolią. Szerzej na ten temat: S. Bożyk, *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009, s. 8–13; G.W.R. Palmer, *Unbridled Power: An Interpretation of New Zealand's Constitution & Government*, Oxford 1987, *passim*.

8 Maoryska nazwa Nowej Zelandii oznaczająca „Kraję Długiej Białej Chmury”.

9 „Wojny maoryskie”, „Wojny o ziemię” lub „Wojny nowozelandzkie” trwały w latach 1845–1872. Więcej na ten temat: *Maori Peoples of New Zealand – The Encyclopedia of New Zealand*, Ministry of Culture and Heritage (red.), Auckland 2006; J. Metge, *Maorysi w Nowej Zelandii*, Warszawa 1971.

W 1840 r. zawarto układ pokojowy tzw. Traktat z Waitangi<sup>10</sup>, który choć składa się z zaledwie 3 lapidarnych artykułów, powszechnie uznawany jest za prawny zaczyn narodu nowozelandzkiego stale uznając jego doniosłość w życiu narodu<sup>11</sup>. Dokument formalnie zakładał uczynienie suwerenem brytyjskiego monarchy, nadanie prawa ziemi wraz z bogactwami naturalnymi<sup>12</sup> tubylcom, a także zrównanie praw obywatelskich Europejczyków z Maorysami. Co jest często podkreślane, Traktat stanowi najbardziej kontestowany dokument w historii Nowej Zelandii. Wodzowie maoryscy przyjęli postanowienia aktu zgodnie z zasadą dobrej wiary, w przekonaniu o objęciu prawną ochroną ich poddanych praktykujących rdzenną religię na czele z pradawnym systemem wierzeń *tikanga Māori*<sup>13</sup>.

Maorysi zostali jednak celowo oszukani przez stronę brytyjską. Po pierwsze dla tego, że od początku istniały dwa sprzeczne tłumaczenia<sup>14</sup>. Powtórnie, nie przewidziano żadnej instytucji odwoławczej dla autochtonów ani rzecznika ich nowo nabytych praw. Skutkiem tego postanowienia traktatowe (w swojej maoryskiej wersji) nie były przestrzegane przez kolonizatorów, a podstawowe prawa Maorysów były nagminnie łamane. Treść aktu podlegała wielokrotnym modyfikacjom na przestrzeni lat.

---

<sup>10</sup> Obowiązuje jako Treaty of Waitangi Act 1975 z 10 października 1975 r. (Public Act 1975 No 114).

<sup>11</sup> Choć *de iure* Traktat nie ma mocy obowiązującej ze względu na zmianę nowozelandzkiego ustroju, jednak został on przyjęty do głównych źródeł prawa konstytucyjnego Nowej Zelandii, która nie posiada ustawy zasadniczej w formie jednego spisanego dokumentu. Por. przypis 15.

<sup>12</sup> W tym głównie terenów łowieckich, które stanowią współcześnie ognisko zapalne konfliktów mniejszości maoryskiej oraz władz lokalnych. Będzie o tym mowa w dalszej części artykułu.

<sup>13</sup> Jest to zbiór maoryskich norm religijnych i obrzędów, ale także system sprawowania władzy, struktur społecznych czy zwyczajów wewnątrzplemiennych. *Tikanga Māori* regulował prawnie takie dziedziny jak handel i prawo do ziemi, prawo rodzinne, ochrona środowiska lub pokojowe rozwiązywanie konfliktów. N. Roughan, *The Association of State and Indigenous Law: A Case Study in 'Legal Association'*, „The University of Toronto Law Journal” 2013(59/135).

<sup>14</sup> Tę językową rozbieżność obrazuje już na początku dokumentu, zamierzone przez stronę angielską, tłumaczenie pojęcia „suwerenność”. W brytyjskiej wersji, pełen nadzór nad terytorium należeć miał do Monarchii, podczas gdy Maorysi otrzymali formalne zapewnienie o mniej inwazyjnym „zarządzaniu przez osobę gubernatora” (*governorship*). Stanowiło to zatem diametralną różnicę względem oczekiwanego przez ludność autochtoniczną traktowania ich i przyznawania praw, a rzeczywistymi kolonizacyjnymi intencjami Brytyjczyków.

Formalnie zaś, dokument ten, jako prawo stanowione, włączono do katalogu norm konstytucyjnych w wyniku serii orzeczeń sądowych<sup>15</sup>.

W latach 70. XX w. zaszły daleko idące zmiany w nowozelandzkim społeczeństwie. Zrównano status kobiet oraz osób pochodzenia maoryskiego w służbie publicznej. Następnie, dzięki staraniom premiera Davida Lange uznano język maoryski drugim oficjalnym językiem urzędowym<sup>16</sup>. Znajomością języka maoryskiego operuje obecnie jedynie 3,5% społeczeństwa. Jednakże obserwuje się zjawisko wzrostu rangi tego języka, nie tylko w mowie potocznej, do której weszło wiele słów zaczerpniętych z maoryskiego, ale również w symbolice życia politycznego<sup>17</sup>. Informacje urzędowe umieszczane są w obu językach, mimo relatywnie nikłej znajomości drugiego języka wśród Nowozelandczyków. Język maoryski nie jest obowiązkowy w szkołach, choć trwają nad tym debaty w przestrzeni publicznej. Współcześnie funkcjonuje także wiele programów rządowych wspierania tej mniejszości, polepszania jej poziomu życia, a także zachęcania do rozwoju zawodowego. Wielką popularnością cieszą się tzw. *Mao-ri studies*, czyli badania naukowe dotyczące kultury maoryskiej. Państwo wydziela z budżetu dotacje na naukę języka maoryskiego oraz promocję ich dziedzictwa, co cieszy się ogromnym poparciem i popularnością<sup>18</sup>.

<sup>15</sup> Nowa Zelandia nie posiada spisanej w jednym akcie ustawy zasadniczej. Na konstytucję składają się liczne akty powołane jeszcze przez parlament w Londynie, jak choćby *Habeas Corpus Act*, zwyczaje konstytucyjne charakterystyczne dla brytyjskiego porządku prawnego czy wreszcie Akt Konstytucyjny z 1986r, posiadający wszak moc prawną ustawy zwykłej. A. Dańka, *Dominium jako forma ustrojowa państw anglosaskich*, Kraków 2009, s. 60; R. Ponaratt, *Spoza raju: Australia, Tasmania, Nowa Zelandia*, pod red. A. Poniedziałek, Poznań 2000, s. 161; *Wielki encyklopedyczny atlas świata PWN: Australia i Oceania*, t. XVIII, Warszawa 2006, s. 32–39.

<sup>16</sup> Podstawą prawną był Maori Language Act 1987 z 20 lipca 1987 r. (Public Act 1987 No 176).

<sup>17</sup> Dobitym przykładem wkraczania dziedzictwa Maorysów w sferę polityczną, a nawet narodowościową są ustawiczne próby zmiany flagi nowozelandzkiej. Od połowy XX w. zaczęto promować wzory nowego emblematu, które w swej treści nawiązują do tradycji Maorysów, a tym samym odseparowują się od imperialnych więzów z Wielką Brytanią.

<sup>18</sup> Pionierem w tej dziedzinie jest znajdujący się w Hamilton Uniwersytet Waikato. M. Green, *The Changing Face of New Zealand Diplomacy*, „New Zealand International Review” 2008, no. 33/6; Wykład prof. Bradforda Morse’a, *Regulatory Reform in New Zealand: The Move from Direct Government Services to Crown Entities*, Uniwersytet Wrocławski, 14.03.2014.

Dzięki wzrostowi świadomości własnych praw oraz powolnej asymilacji z konstytuującym się narodem nowozelandzkim, Maorysi zaczęli widzieć siebie nie jako zależną do posteuropęjskich władz mniejszość, ale jako ważną i cenną część społeczeństwa. W następstwie uzyskania poczucia społecznej przynależności oraz na skutek nabycia ustawowych praw Maorysi mogli następnie domagać się roszczeń prawnych. Także społeczeństwo, w głównej mierze składające się z potomków kolonizatorów, poczęło traktować kwestie związane z mniejszością maoryską z większą estymą.

W 1975 r. ustanowiono Trybunał Waitangi<sup>19</sup> celem rozstrzygania historycznych żądań Maorysów przeciwko Brytyjczykom. Jednakże bezpośrednim następstwem jego wejścia w życie było uprawnienie zasad Traktatu z Waitangi. Takie podejście pozwoliło pozostałym sądom sprawującym jurysdykcję na terenie Nowej Zelandii na powoływanie się na normy wynikające z umowy w każdej rozstrzyganej sprawie. Skutkowało to wyczekiwaną przez stronę maoryską sposobnością do rzeczowej dyskusji na forum publicznym na temat interpretacji i zastosowania *tikanga Māori*<sup>20</sup>. Edward Taihakurei Durie, były sędzia główny Maoryskiego Sądu Ziemi (Māori Land Court) wyróżnił dwa źródła systemu prawnego Nowej Zelandii: prawo angielskie oraz właśnie *tikanga*. Nie bez znaczenia pozostaje tendencja w prawie nowozelandzkim polegająca na tworzeniu ustawodawstwa oraz niższych aktów w nawiązaniu do maoryskiego prawa zwyczajowego i wierzeń. Dotyczy to głównie sfery własności ziemi czy innych zasobów naturalnych. Co nietypowe dla prawa anglosaskiego, poprzez specjalny zbiór interpretacji prawa, tzw. doktrynę praw aborygeńskich (*doctrine of aboriginal rights*) można odczytywać wszelkie normy zwyczajowe Maorysów w ramach nowozelandzkiego *common law*. Odnosi się to do przepisów zawartych w ustawodawstwie, ale też wynikających bezpośrednio z Traktatu z Waitangi<sup>21</sup>.

<sup>19</sup> Na mocy przywołanej wcześniej ustawy Treaty of Waitangi Act 1975. Wywiad autorki z Nyenyezi Siameja z Trybunału Waitangi, Wellington 11.03.2015. Por. stronę internetową Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal> [dostęp: 24.03.2018].

<sup>20</sup> *Maori Custom and Values in New Zealand Law*, „The Law Commission of New Zealand”, Study Paper 9, March 2011, Wellington.

<sup>21</sup> H.R. Berman, *The Concept of Aboriginal Rights in the Early Legal History of the United States*, „Buffalo Law Review” 1978, no. 637, s. 634–653; K. McNeil, *Aboriginal Title and Aboriginal Rights: What's the Connection?*, „Alberta Law Review” 1997, no. 36/1, s. 117–145.

Zgodnie z doktryną praw aborygeńskich, zwyczaje maoryskie lub też przyjęta i zaakceptowana praktyka uznawane są za prawo na mocy precedensowych orzeczeń sądu, chyba, że już wcześniej stanowiły on tym postanowienia ustawy. Co należy wyraźnie zaznaczyć, taka zasada interpretacji prawa odnośnie do autochtonicznych zwyczajów stosowana jest przez każdą instancję i rodzaj sądu w Nowej Zelandii. A zatem zwyczaje oraz praktyka, nawiązujące w swej treści do wartości duchowych Maorysów uprawomocniane są przez sądy stanowiące prawo, zwykle na mocy dowodu rzeczowego, odpowiednio przedstawione podczas sprawy<sup>22</sup>.

Mniejszość maoryska stanowi ponad 14% społeczeństwa<sup>23</sup>. Jak wskazano powyżej, opinia publiczna, działania polityków, a także normy prawa pozytywnego wyraźnie faworyzują kulturę Maorysów. Cywilizację autochtonów uznaje się bowiem za rdzenną kulturę państwa nowozelandzkiego, a wszelkie przejawy nietolerancji czy próby ostracyzmu w jakiejkolwiek dziedzinie życia publicznego czy prywatnego traktowane są jako kulturalno-polityczne tabu. Statystyki ukazują jednak ludność autochtoniczną jako słabiej wykształconą, pobierającą zasiłki społeczne na przeżycie lub wreszcie największy odsetek osadzonych w więzieniach na terenie Nowej Zelandii<sup>24</sup>. W przestrzeni publicznej interesy Maorysów są artykułowane głównie za pośrednictwem Związku Maorysów (*Federation of Māori Authorities*). Federacja została zarejestrowana w 1987 r. jako naczelny organ doradczy ludności autochtonicznej w Nowej Zelandii<sup>25</sup>. W parlamencie funkcjonuje ponadto osobna partia polityczna, *Maori Party*, powstała w 2004 r.<sup>26</sup> Jest to o tyle istotne, gdyż główną gałęzią gospodarki mieszkańców wysp na Pacyfiku, w tym Maorysów, jest połów ryb. Dzięki politycznemu poparciu Maorysów udało się przeforsować dwie ustawy w tej sprawie: ustawę o połowach<sup>27</sup> oraz ustawę o połowach Maorysów<sup>28</sup>. Umocowano w nich

22 Wywiad autorki z Prokuratorem Generalnym Nowej Zelandii Christopherem Finleysonem, Wellington 31.03.2015.

23 Dane za: Spis ludności z 2013..., *op. cit.*

24 L. Mitchell, *Maori and Welfare; A Study of Maori Economic and Social Progress*, May 2009, Wellington.

25 Strona internetowa *Federation of Māori Authorities*, <https://www.foma.org.nz/copy-of-our-people> [dostęp: 24.03.2018].

26 Więcej na temat partii zob. na stronie *Maori Party*, <http://maoriparty.org> [dostęp: 24.03.2018].

27 Fisheries Act 1996 z 13 sierpnia 1996 (Public Act 1996 No 88).

28 Maori Fisheries Act 2004 z 25 września 2004 (Public Act 2004 No 78).

prawo tej mniejszości do wyłączności połowów w zbiornikach wodnych położonych na terenach Związku Maorysów. Ten przywilej jest niebagatelny, gdyż to właśnie rybołówstwo, obok turystyki, stanowi główne źródło utrzymania wyspiarzy. Ponadto, gdyby osoba pochodzenia europejskiego (*Paheka*) chciała zarobkowo łowić w zbiornikach Maorysów, zgodnie z wyżej wymienionymi ustawami, musiałaby płacić stosowne myto<sup>29</sup>.

W przeciwieństwie do polityki, religia dla Nowozelandczyków nie pełni istotnej roli<sup>30</sup>. Odsetek ludności wierzącej w roku 2013 wynosił 48.9% i stopniowo spada<sup>31</sup>. Pomimo chrystianizacji plemion maoryskich, ich rdzenne wierzenia przetrwały do dziś. Tradycyjna religia Maorysów przekłada się bardzo często na regulowanie życia publicznego i prywatnego omawianej mniejszości. Choć różni się ona od swojej pierwotnej wersji, wyznawanej jeszcze przez polinezyjskie plemiona, zachowany został trzon wierzeń, tzw. *tapu*. Element ten obejmuje naturalne otoczenie wraz ze wszystkimi istotami żywymi. Można go interpretować jako „święte”, „duchowe ograniczenie” lub nawet „domniemany zakaz”. Wyróżnia się dwa rodzaje: *tapu* prywatne (w odniesieniu do osób fizycznych) i *tapu* publiczne (odnoszące się do ogółu społeczności)<sup>32</sup>. Wyraźnym przykładem funkcjonowania tego wierzenia w obecnej przestrzeni publicznej Nowej Zelandii jest zakwestionowanie budowy drogi asfaltowej na *Cape Reinga*. Ten północny cypel *Aotearoa*, słynny cel wycieczek, uznawany jest przez Maorysów jako przejście dusz do krainy zmarłych. Podobne tło faktyczne miała blokada przez ludność maoryską kontynuacji autostrady na Wyspie

---

29 Szerzej na temat gospodarki państw wyspiarskich państw Oceanu Spokojnego: M. Jędrusik, *Wyspy tropikalne; W poszukiwaniu dobrobytu*, Warszawa 2005; odnośnie do współczesnych tendencji wśród maoryskich pracowników: E.J. Peters, C. Andersen, *Indigenous in the City: Contemporary Identities and Cultural Innovation*, Toronto 2013, s. 306.

30 Co ciekawe z komparatystycznego punktu widzenia, w przeciwieństwie do europejskiej części społeczeństwa, Maorysi przywiązują dużą wagę do norm i zasad światopoglądowych przekazanych im przez przodków. Są także bardziej religijni praktykując chrześcijaństwo, głównie denominacje protestanckie.

31 Zgodnie z danymi pobranymi z Nowozelandzkiego Urzędu Statystycznego, <http://www.stats.govt.nz/Census/2013-census/profile-and-summary-reports/quickstats-culture-identity/religion.aspx> [dostęp: 24.03.2018].

32 J. Andersen, *Maori Religion*, „The Journal of the Polynesian Society” 1940, no 49/196; E. Best, *Some Aspects of Maori Myth and Religion: Illustrating the Mentality of the Maori and his Mythopoetic Concepts*, W.A.G. Skinner, Government Printer, Wellington 1922.

Północnej. Tutaj również kontestatorzy obawiali się, iż ich święte miejsce, *tapu*, zostanie naruszone, co jest absolutnym zakazem. W obu przypadkach, nowozelandzkie władze przyznały rację mniejszości. Wskazuje to jasno na poszanowanie zwyczajów Maorysów, a w konsekwencji ich wysoką pozycję w społeczeństwie<sup>33</sup>. Kwestia ta dotyczy także dziedziny prawa cywilnego, w tym pochówku zmarłych. W ostatnich latach wytoczono procesy cywilne przeciwko osobom pochodzenia maoryskiego pod zarzutem niedochowania należytego poszanowania zwłok. Przyczyną jest bowiem niespójność zwyczajów praktykowanych przy maoryskim pochówku a normami prawa wewnętrznego<sup>34</sup>.

Nie bez znaczenia pozostaje także wzrost uznawalności obrzędów maoryskich w dyskursie politycznym. W 2001 r. powołano urząd *hikitapu* (*tapu-lifting*), kapłana maoryskiego prowadzącego ceremonię otwarcia urzędów, głównie za granicą. Okazją do tego stało się zainaugurowanie funkcjonowania Ambasady Nowej Zelandii w Tajlandii. Dodatkowo, Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Handlu (MFAT) poinformowało, iż jest formalnie związane procedurą naboru pracownika na stanowisko specjalistów do spraw obrzędów (*Māori ritual experts*). Ustawa o zasobach ludzkich z 1991 r. przyznaje również istotną rolę maoryskich wierzeń w organizacji i nadzorze pracy pracowników, a także zarządzaniu i gospodarowaniu środowiskiem<sup>35</sup>. Komisja Prawa Nowej Zelandii wydała w 2011 r. raport zatytułowany: „Zwyczaje i wartości maoryskie w prawie nowozelandzkim”. Stwierdzono w nim, że strona rządowa oraz przedstawiciele Maorysów dążą do prawnospołecznego kompromisu szukając wspólnych podstaw w tworzeniu oraz interpretacji norm prawnych<sup>36</sup>.

Prawnoustrojowa pozycja mniejszości maoryskiej w Nowej Zelandii kształtowana była i nadal jest poprzez prawo zwyczajowe i wierzenia

33 Współcześnie *tapu* obserwuje się głównie przy kwestiach związanych z chorobą, zgonem czy pochówkiem. *Ibidem*.

34 Zarzuty dotyczą naruszenia m.in. Burial and Cremation Act 1964 z 18 listopada 1964 r. (Public Act 1964 No 75), Health Act 1956 z 25 października 1956 r. (Public Act 1956 No 65) czy Coroners Act 2006 z 29 sierpnia 2006 r. (Public Act 2006 No 38). Wywiad autorki z prof. Tony'm Angelo z Wydziału Prawa Victoria Univeristy of Wellington, Wellington 11.11.2015.

35 Resource Management Act 1991 z 22 lipca 1991 r. (Public Act 1991 No 69); E. Kollig, *Coming through the Backdoor*, [w:] J. Stenhouse, *The Future of Christianity: Historical, Sociological, Political and Theological Perspectives from New Zealand*, AFT Press, Adelaide 2004, s. 183–204.

36 *Maori Custom...*, *op. cit.*

maoryskie. Oba te źródła odgrywają znaczącą rolę w systemie prawnym Nowej Zelandii. Co więcej, żaden z aktów legislacyjnych oraz działań rządu w Wellington nie może być sprzeczny z porządkiem *tikanga Māori*. Maorysi stanowią nieodłączny element nowozelandzkiej kultury, w tym kultury prawnej państwa *Aotearoa*. Jak pokazuje historia budowania narodu i jego poczucia tożsamości, poprzez znaczące zmiany statusu prawnomiędzynarodowego, tj. kolonii, dominium, a wreszcie suwerennego podmiotu, ludność autochtoniczna nie zawsze była traktowana jako integralna część społeczeństwa Nowej Zelandii. Dopiero z chwilą podniesienia świadomości opinii publicznej, zmian społecznych w latach 70. XX w. oraz powołania instytucji Trybunału Waitangi, wzmożono legislacyjne starania o wyrównanie praw, a nawet tzw. odwrotną dyskryminację Maorysów aktywizując ich w życiu społecznym i zawodowym. W żadnym innym państwie postkolonialnym mniejszość narodowa, stanowiąca wszak 14% społeczeństwa, nie zyskała takiego poszanowania w przestrzeni publicznej i prawnej. Stąd „Orient w prawie i polityce” odnosząc się do Nowej Zelandii przejawia się w daleko idących zmianach w kulturze prawnej czy uprawianej polityce wewnętrznej i zagranicznej pod wpływem elementów cywilizacji maoryskiej.

## Bibliografia

### Literatura

- Andersen J., *Maori Religion*, „The Journal of the Polynesian Society” 1940, no. 49/196.
- Berman H.R., *The Concept of Aboriginal Rights in the Early Legal History of the United States*, „Buffalo Law Review” 1978, no. 637.
- Best E., *Some Aspects of Maori Myth and Religion: Illustrating the Mentality of the Maori and his Mythopoetic Concepts*, W.A.G. Skinner, Government Printer, Wellington 1922.
- Bożyk S., *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009.
- Dańka A., *Dominium jako forma ustrojowa państw anglosaskich*, Kraków 2009.
- Green M., *The Changing Face of New Zealand Diplomacy*, „New Zealand International Review” 2008, no. 33/6.
- Jędrusik M., *Wyspy tropikalne; W poszukiwaniu dobrobytu*, Warszawa 2005.

- Ministry of Culture and Heritage (red.), *Maori Peoples of New Zealand – The Encyclopedia of New Zealand*, Auckland 2006.
- McNeil K., *Aboriginal Title and Aboriginal Rights: What's the Connection?*, „Alberta Law Review” 1997, no. 36/1.
- Metge J., *Maorysi w Nowej Zelandii*, Warszawa 1971.
- Palmer G.W.R., *Unbridled Power: An Interpretation of New Zealand's Constitution & Government*, Oxford 1987.
- Peters E.J., Andersen C., *Indigenous in the City: Contemporary Identities and Cultural Innovation*, Toronto 2013.
- Poniedziałek A., *Spoza raju: Australia, Tasmania, Nowa Zelandia*, Poznań 2000.
- Roughan N., *The Association of State and Indigenous Law: A Case Study in 'Legal Association'*, „The University of Toronto Law Journal” 2013, no. 59/135.
- Stenhouse J., *The Future of Christianity: Historical, Sociological, Political and Theological Perspectives from New Zealand*, AFT Press, Adelaide 2004.
- Wielki encyklopedyczny atlas świata PWN: Australia i Oceania*, t. XVIII, Warszawa 2006.

## Dokumenty

- Fisheries Act 1996 z 13 sierpnia 1996 r. (Public Act 1996 No 88).
- Maori Fisheries Act 2004 z 25 września 2004 r. (Public Act 2004 No 78).
- Maori Language Act 1987 z 20 lipca 1987 r. (Public Act 1987 No 176).
- Resource Management Act 1991 z 22 lipca 1991 r. (Public Act 1991 No 69).
- Treaty of Waitangi Act 1975 z 10 października 1975 r. (Public Act 1975 No 114).

## Strony internetowe

- CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nz.html> [dostęp: 24.03.2018].
- Główny Urząd Statystyczny Nowej Zelandii, [http://nzdotstat.stats.govt.nz/wbos/Index.aspx?DataSetCode=TABLECODE8021&\\_ga=2.221952400.-963390383.1521910532-550375150.1521910532#;http://www.stats.govt.nz/Census/2013-census/profile-and-summary-reports/quickstats-culture-identity/religion.aspx](http://nzdotstat.stats.govt.nz/wbos/Index.aspx?DataSetCode=TABLECODE8021&_ga=2.221952400.-963390383.1521910532-550375150.1521910532#;http://www.stats.govt.nz/Census/2013-census/profile-and-summary-reports/quickstats-culture-identity/religion.aspx) [dostęp: 24.03.2018].

*Federation of Māori Authorities*, <https://www.foma.org.nz/copy-of-our-people> [dostęp: 24.03.2018].

*Maori Party*, <http://maoriparty.org> [dostęp: 24.03.2018].

Ministerstwo Sprawiedliwości Nowej Zelandii, <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal> [dostęp: 24.03.2018].

## Inne

*Maori Custom and Values in New Zealand Law*, „The Law Commission of New Zealand”, Study Paper 9, March 2011, Wellington.

Mitchell L., *Maori and Welfare; A Study of Maori Economic and Social Progress*, May 2009, Wellington.

Wykład prof. Bradforda Morse’a, *Regulatory Reform in New Zealand: The Move from Direct Government Services to Crown Entities*, Uniwersytet Wrocławski, 14.03.2014.

Wywiad autorki z Nyenyezi Siameja z Trybunału Waitangi, Wellington 11.03.2015.

Wywiad autorki z prof. Tony’em Angelo z Wydziału Prawa Victoria University of Wellington, Wellington 11.11.2015.

Wywiad autorki z Prokuratorem Generalnym Nowej Zelandii Christopherem Finleysonem, Wellington 31.03.2015.

---

## ABSTRAKT

### PRAWNOUSTROJOWA POZYCJA MNIEJSZOŚCI MAORYSKIEJ W NOWEJ ZELANDII

Prawnoustrojowa pozycja mniejszości maoryskiej w Nowej Zelandii kształtowana była i jest nadal poprzez prawo zwyczajowe, a także równoznaczne z nim wierzenia maoryskie. Oba te źródła odgrywają znaczącą rolę w nowozelandzkim systemie prawnym. Co więcej, żaden z aktów legislacyjnych oraz działań rządu w Wellington nie może być sprzeczny z porządkiem *tikanga Māori*. Bez wątpienia, Maorysi stanowią nieodłączny element nowozelandzkiej kultury, w tym kultury prawnej dwujęzycznego państwa *Aotearoa*. Strona rządowa oraz przedstawiciele maoryskich plemion dążą do kompromisu, szukając wspólnych podstaw w tworzeniu i interpretowaniu norm prawnych. Urzędnicy i politycy po porozumieniu z maoryskimi wodzami ustanawiają akty prawne skupiające zbieżne wartości obu nacji. Stąd, po-

zycja prawnoustrojowa mniejszości maoryskiej ugruntowana jest zarówno w prawie pisanim, jak i prawie zwyczajowym. Świadczy to o wysokiej kulturze prawnej Nowej Zelandii, w większości bezkonfliktowym znajdowaniu rozwiązania problemów społecznych, a także podkreślonemu przy każdej okazji szacunkowi do autochtónów i ich bogatego dziedzictwa.

**SŁOWA KLUCZOWE:** Nowa Zelandia, Maorysi, prawo maoryskie, zwyczaje maoryskie, prawo zwyczajowe, ludność autochtoniczna, mniejszość narodowa, pozycja mniejszości.

---